

Posudek oponenta disertační práce Mgr. Kristýně Řihové
“Umění ve výtvarné výchově”
předkládané v roce 2024 na Katedře výtvarné výchovy PedF UK

I. Stručná charakteristika práce

V predkladanej práci autorka z reflektívnej a hybridnej pozície učiteľky, lektorky, edukátorky a bádatelky skúma potenciál výtvarného umenia pre školskú výuku. Takmer esenciálna interdisciplinarita takého výskumu vychádza zo snahy jednak mapovať možnosti, akými kontakt s umením môže prispieť k plneniu jednotlivých cieľov vzdelávania v RVP pre ZŠ, a jednak zo snahy skúmať obraz ako umelecký artefakt ale i obraz vizuálnej kultúry všeobecne. K tomu samozrejme logicky vstupuje do hry množstvo ďalších teoretických disciplín od postmodernej filozofie, teórie vizuálnej kultúry, dejín umenia i kognitívnej lingvistiky. Výskumná časť sa zameriava na tri prípadové štúdie: I. Od percepcie k interpretácii obrazu; II. Současné umění v projektové výuce/ multimedialní laboratoř a III. Didaktická transformace/ galerijní edukace ve výstavě. Predmetom výskumu je tak samotný proces utvárania významu a interpretácie obrazu detským divákom a zároveň výskum didaktickej transformácie z tém umení do obsahu učiva. To všetko sa odohráva v skupine žiakov II.stupňa ZŠ v rámci predmetu Výtvarná výchova. Jednou z dôležitých súčastí práce je i kritická analýza Revize RVP v kurikulárnej oblasti Umění a Kultura, v ktorej sa autorka snaží poukázať na riziká redukcie vzdelávacieho obsahu (malá revízia 2021) a spojenia výtvarnej a filmovej výchovy do jedného predmetu (návrh predložený na jar 2024).

II. Celkové zhodnocení práce

Jedná sa o prácu veľmi exaktne, metodologicky suverénne a celkovo veľmi zodpovedne a kompaktno vypracovanú. Je to práca pomerne členitá, tak v teoretickej ako i vo výskumnej časti, pretože jednak sleduje širšie spektrum cieľov, ale predovšetkým sama autorka v rámci spolupracujúcich inštitúcií vystupuje v rôznych roliach a pozíciách, ktoré sa niekedy prekrývajú. Zmnoženie perspektív, akými k jednotlivých východiskám, cieľom a záverom pristupuje je preto empiricky logické, a musím dodať že i prínosné. Navzdory tomu si celá práca uchováva argumentačnú presnosť, štylisticky je text skutočne kvalitne uchopený a editovaný a veľmi dobrú službu celej práci robí aj záverečná časť s prílohami, ktoré zahrňujú doterajšie výstupy publikačnej, edukačnej, výskumnej a dotazníkovej činnosti autorky súvisiacej s témou. Práca má v svojej vrstevnatej podobe veľký potenciál pre ďalšie použitie v rôznych oblastiach stávajúcej oborovej praxe, ale zároveň je prepracovaným a argumentačne podopretým kritickým hlasom proti pripravovaným návrhom nového RVP a vzniku nového názvu Výtvarná a Filmová výchova. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

Struktura argumentace, formální úroveň práce, práce s prameny či s materiálem

Základom celej práce je interdisciplinarita prelínajúca oborové diskurzy vybraných vedných disciplín, ale aj v dielčích formách kvalitatívneho výskumu. Vo vzťahu k výtvarnej pedagogike je veľmi adekvátne zvolený princíp otvoreného, interdisciplinárne chápaného obrazu,

objavujúci sa predovšetkým v súvislosti s teóriami vizuálnych štúdií, (W.J.Mitchell, H.Belting). Samotná teoretická časť (č.3) je spracovaná ako vnútorne dobre prepojená komparácia rôznych prevažne aktuálnych diskurzívnych polí súvisiacich s interdisciplinárnym poľom obrazu, a to s jedným spoločným cieľom: prispieť k porozumeniu toho, aké potenciály v sebe umenie nesie pre ľudské poznanie ako také? Zahrňuje v sebe niekoľko veľmi dôležitých obrátov smerom k divákovi, ktoré priniesli v posledných desaťročiach do vizuálnej kultúry zmeny paradigmy: obrat k obrazu, obrat k afektu alebo k telu. Z hľadiska galerijnej inštitucionálnej praxe sa v texte zmiňuje edukatívny obrat a obrat k divákovi. Vo svetle uvedených kľúčových mien a projektov sa veľmi organicky presúvame k priestoru obrazu vo vzdelávaní, teda k didaktickým aspektom vzdelávania prostredníctvom obrazu. Dôležitý priestor je tu ponechaný analýze RVP pro ZV v ČR, jeho revízií v kurikulárnej oblasti Umenie a Kultúra a jej vzťahu ku vizuálnej gramotnosti ako oborovému vzdelávaciemu cieľu. Môžem len súhlasiť s autorkinou kritikou niektorých obsahových škrtov výstupov, ktoré prispievali k otvorenosti plurality názorov a tým k rozvoju komunikačných schopností žiakov. Binárne vymedzený rámec v názve Výtvarná a Filmová výchova totiž skutočne popiera všetky súčasné tendencie sa akejkoľvek polarity vzdať a premýšľať viac v dimenziách zjednocujúcich, vnútorne organicky prerastených pojmov ako sú vizuálna kultúra, vizuálna gramotnosť, vizuálne kompetencie, interdisciplinárna gramotnosť (Studie II).

Teoretickú časť uzatvára predstavenie vybraných dvoch metodologických prístupov, ktoré reagujú na zmienenú zmenu pradágy, akcentujúcu aktívnu rolu diváka pri stretnutí s umením: jednak interdisciplinárne východisko operujúce v komplexnom a multimediálnom móde s metódou komparácie (Jaroslav Bláha) a jednak diskurzívne modely pojatia VV a galerijnej edukácie. Celá teoretická časť je tak uchopená naozaj komplexne a usúvzťažnene ku ďalším cieľom výskumnej časti, nepostrádam žiadne ďalšie teoretické východiská a som presvedčená že ďalšie perspektívy by mohli už tak dosť komplikovanú schému práce príliš decentralizovať.

Výskumná časť je celá komponovaná ako kvalitatívny výskum problematiky práce s obrazom vo vybraných výchovno-vzdelávacích situáciách. Opiera sa o tri štúdie, kde u každej prebieha podobný proces popisu metodológie, metódy zberu dát, designu výskumu, role výskumníka, nastavenia výskumných otázok a súhrnu výskumných zistení. Prvá štúdia vychádza zo snahy porovnať kritickou analýzou dialogicky koncipovanú publikáciu Jiřího Franty a Ondřeje Horáka *Proč obrazy nepotřebují názvy* a interpretáciu dosiahnutú v rámci výuky VV nu totožných diel. Druhá štúdia skúma v rámci projektovej výuky VV proces žiackeho porozumenia obrazom z oblasti súčasného umenia v procesoch komunikácie. Štúdia predovšetkým ohľadáva mechanizmy konštrukcie poznania a experimentálne narába napr. s metódou žiackeho triedenia a vytvárania zbierky diel, čo sa ukazuje ako adekvátna cesta k samostatnej, tvorivej, nutne však poučenej a cielene komunikačnej aktivite. Činnosti, ktorou žiactvo aktívne participuje na tvorbe významov. Tretia štúdia skúma didaktickú transformáciu – konkrétne v rámci galerijnej edukácie na výstave Evy Kořátkovej *Moje tělo není ostrov* v NG Praha. Práve táto posledná štúdia je (pre mňa osobne a dúfam, že i pre ďalšie odborné publikum) najprínosnejšia. Konceptová analýza galerijnej edukácie sa rozprestrela do troch rovín: Imaginácia, metafora a emócie. Za nesmierne prínosné považujem zmapovanie tém výstavy (somatické prežívanie tela a jeho reflexia, strach z inakosti, vykorenenie a vykorisťovanie, stigmatizácia, tlak normatívnych systémov, atď.) a ich prevedenie do tématickej, konceptovej a kompetenčnej vrstvy (tab.č.14, str.106). Metafora tela, ktoré odmieta byť ostrovom, sa tu objavuje v nesmierne aktuálnych súvislostiach nielen súčasného umenia ale i širších sociálno-geo-politických tém. Vizuálny aktivizmus, ktorého istou formou výstava bola, sa tu dá pretlmočiť presne v Mirzoeffskom význame (Jak vidět svět, 2018) ako spôsob ako rozvíjať vizuálne myslenie pre éru antropocénu: „*Na dílo Evy Kořátkové v tomto kontextu můžeme nahlížet jako na vizuální aktivizmus , který vybízí k přerámování vžitých perspektiv*

a stereotypů, nesoucí v sobě morální apel vybízející k empatii vůči tělu – a to nejen konkrétnímu lidskému, živočišnému, či rostlinnému, ale spíše obecně k množině těl jako stavebních prvků přírody.“ (Říhová, Str. 111). S použitím metod kreativity a kritického myslenia sa v rámci týchto aktivít podarilo nielen rozvíjať komunikačné kompetencie žiactva, ale podarilo sa v medzioborových súvislostiach priblížiť dôležité sociálno-politické, environmentálne i ekologické subtémy, ktoré budú pred nastupujúce generácie klásť kľúčové a veľmi problematicky riešiteľné otázky. Otázka nutnosti zvyšovania všeobecného vzdelania formou kreatívno-reflexívnej aktivity je tu nepopierateľne potvrdená a mala by byť vnímaná vážne.

Formální úroveň práce

Po formálnej stránke je práca profesionálne spracovaná, štylisticky je na dobrej akademickej úrovni a dokazuje autorkinu dlhoročnú veľmi aktívnu prax jednak v roli akademičky na KVV UK Praha a zároveň v roli edukátorky v NG Praha. Čítačná norma a poznámkový aparát sú použité správne. Výskum je realizovaný jednak metódou kritického čítania obrovského množstva teoretických prameňov, jednak v empirickej oblasti realizáciou a analytickou reflexiou vlastného kvalitatívneho výskumu narábajúceho s cieľnými vzorkami recipientov, evaluačnými prípadovými štúdiami a dotazníkovým šetrením – teda zmiešaným pedagogickým výskumom. Všetko je zvládnuté zodpovedne a na veľmi dobrej úrovni.

III. Vlastní přínos

Rada by som zdôraznila, že dizertačná práca poskytuje pre pedagogickú i edukatívnu a galerijnú prax množstvo podnetných a vzájomne kauzálne prepojených informácií, myšlienok a zdrojov. Zhodujem sa s navrhovanými aspektami prínosu dizertačnej práce, ktoré autorka uvádza v poslednej 5.kapitole. Predovšetkým vnímam potenciál tejto práce v možnosti podporiť pozíciu VV ako sebavedomého oboru v oblasti Umění a kultura, ktorá vedome napĺňa zložité vzdelávacie obsahy spojené s kurikulárnou kategóriou Ověřování komunikačních účinků. Taktiež súhlasím, že práca prispieva k náhľadu na mikroprocesy, v ktorých vzniká kritické porozumenie obrazu – čo je v dnešnej dobe absolútne kľúčový proces v rámci našej existencie vo svete. Som presvedčená, že má zmysel publikovať výstupy tohto výskumu, materiál je pripravený na tak solídnych základoch, že by mohol byť takto ponúknutý odborným vydavateľstvám. V potenciále a v pracovnej praxi autorky sa spojilo niekoľko platforiem (výtvarné umenie, výtvarná edukácia, galerijná pedagogika), z ktorých vďaka vlastnému nesmierne zodpovednému, pokornému, aktívnemu a empatickému nastaveniu dokázala vyťažiť maximum.

Dotazy k obhajobě

- I. Ak sa stotožníme s názorom, že imaginácia je nástrojom emancipácie a ako taká sa môže stať nástrojom k nabúravaní vžitých spoločenských stereotypov a mocenských autoritatívnych štruktúr (E.Koťátková), v čom myslíte že spočíva, alebo na čo najviac podľa vás naráža stále pomerne slabá autonómnosť a autorita oboru VV v širšej vzdelávacej praxi v ČR? Pripravované revízie a reformy RVP sú len dôkazom toho, ako nedostatočne – a to i v odborných a rozhodujúcich štruktúrach – sa v našich podmienkach stále rozumie skutočnému potenciálu vizuálnej, obrazovej alebo intermediálnej**

gramotnosti. Máte nejaké skúsenosti zo zahraničia, alebo poznáte príklady dobrej praxe, ktorá by mohla situácii pomôcť? Alebo zo svojej novej pozície galerijnej edukátorky v NG Praha vidíte situáciu inak?

- II.** Obrat k afektu sa javí, a to aj vo vašej práci, ako stále aktuálny a veľmi dôležitý proces prepájajúci biologické a kultúrne aspekty telesného výrazu a prežívania emócií, vzťah mentálnych a materiálnych reprezentácií. V rámci svojho výskumu ste vystriedala niekoľko rolí (galerijná edukátorka, VŠ/ SŠ/ZŠ pedagogička, výskumníčka). V ktorej z nich myslíte, že je najväčší manévrovací priestor pre využitie potenciálu týchto stratégií tak, aby boli skutočne fungujúce vo zvyšovaní komunikačných kompetencií žiactva a študentstva?

IV. Závěr

Předložená disertační práce splňuje požadavky kladené na disertační práci, a proto ji doporučuji k obhajobě a předběžně ji klasifikuji jako prospěla.

13.8. 2024

doc. Mgr. Anna Vartecká, Ph.D.